

Starptautiskās prakses pilsoniskās sabiedrības atbalstam

Biedrība “Latvijas Pilsoniskā alianse” (LPA) 2019.gada rudenī veica nevalstisko organizāciju aptauju, ar mērķi izpētīt citu valstu piemērus, kā tiek atbalstīta pilsoniskā sabiedrība.

Ar aptaujas palīdzību **tika apkopoti 17 dažādu valstu prakses pilsoniskās sabiedrības atbalstam no Austrijas, Bulgārijas, Dānijas, Etiopijas, Gvatemalas, Igaunijas, Islandes, Lietuvas, Maltas, Moldovas, Nīderlandes, Polijas, Portugāles, Slovēnijas, Ungārijas, Vācijas un Zviedrijas.**

Apkopotajā pārskatā ir ņemti kvalitatīvie dati no aptaujas, kā arī sekundārie dati no dažādiem respondentu minētajiem avotiem un no LPA pieejamajiem pētījumiem¹.

Respondentu sniegtie dati liecina, ka izplatītākie atbalsta mehānismi pilsoniskajai sabiedrībai ir:

- 1) Procentuālā filantropija;
- 2) Nodokļu atvieglojumi ziedotājiem;
- 3) Dažādi valsts finansējumi.

Procentuālā filantropija jeb sistēma, kurā iedzīvotāju ienākumu nodokļa (IIN) maksātājs var novirzīt noteiktu procentu no IIN nevalstiskām organizācijām. Lielākoties šāda sistēma pastāv valstīs, kur nav nostiprinājusies ziedošanas kultūra un nepastāv motivējoša sistēma ziedotājiem. Valstīs ar spēcīgu ekonomiku, kas nāk kopsolī ar labvēlīgu ziedošanas regulējumu – nodokļu atvieglojumiem ziedotājiem, un citiem valsts finanšu instrumentiem pilsoniskajai sabiedrībai, šāda sistēma nav ieviesta, jo ilgtermiņā tā neveicina filantropijas attīstību.

Procentuālās filantropijas sistēmas atšķiras starp valstīm gan no tā, kādas juridiskās formas var saņemt atbalstu, kādā procedūrā un cik lielā apjomā no IIN:

- **Lietuvā** katram ienākumu nodokļa maksātājam ir tiesības 2% no ienākumu nodokļa novirzīt jebkuram bezpeļņas subjektam (ieskaitot NVO, budžeta iestādes, baznīcu, arodbiedrības), vienlaikus pastāv ierobežojums, ka politiskajai partijai var tikai 1% novirzīt.
- **Ungārijā** deklarācijā var norādīt 1% iedzīvotāju ienākumu nodokļa novirzīšanu pilsoniskās sabiedrības organizācijai un 1% baznīcai.
- **Polijā** iedzīvotāju ienākumu nodokļu maksātājs var novirzīt 1% izvēlētai sabiedriskā labuma organizācijai.
- **Portugālē** 0,5% var tikt novirzīti nevalstiskajām organizācijām sociālo mērķu sasniegšanai.
- **Moldovā** atsevišķiem nodokļu maksātājiem ir tiesības 2% no viņu ienākuma nodokļa novirzīt nevalstiskajai organizācijai. 2017. gadā šai iespējai reģistrējās ap 5% no kopējā biedrību, nodibinājumu un reliģisko organizāciju skaita Moldovā.²
- **Slovēnijā** iedzīvotāji var norādīt nodokļu deklarācijā, novirzot 0,3% NVO, politiskajai partijai vai baznīcai no viņu ienākuma nodokļa. Uzņēmumi var arī novirzīt 0,5% no saviem ienākumiem, kuri

¹ <https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/country-notes-for-donation-states>
https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1866/2017_CS0_Sustainability_Index_for_Central_and_Eastern_Europe_and_Eurasia.pdf

² https://crjm.org/wp-content/uploads/2018/07/2018-06-LRCM-report-2perc_fin.pdf

apliekami ar nodokļiem, sabiedriskā labuma organizācijām, un papildu 0,2% no tiem, ja finanšu piešķirums ir paredzēti kultūras organizācijām vai palīdzībai katastrofu gadījumos.³

Lielākajā daļā aptaujāto valstu pārstāvji norādīja, ka valstī ir **nodokļu atvieglojumi, ziedojot nevalstiskajām organizācijām**. Nodokļu atbalsta instrumenti dažādās valstīs ir atšķirīgi, tie izpaužas, kā:

- 1) tiesības atskaitīt ziedojumu vai tā daļu ienākuma nodokļa aprēķinos;
- 2) tiesības piemērot ienākuma nodokļa atlaidi par daļu no ziedojuma summas;
- 3) kombinēti instrumenti, kuri ietver abus iepriekš minētos instrumentus.

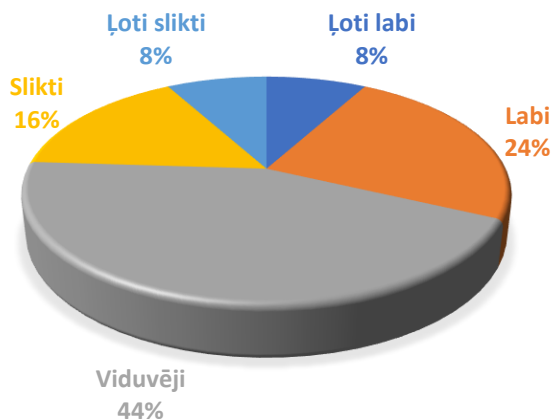
Jāpiebilst, ka izplatīta ir prakse, ka nodokļu atlaides tiek piešķirtas tikai tām organizācijām, kurām ir īpašs statuss, kā Latvijā – sabiedriskā labuma organizācijas. Vēl viens svarīgs aspekts – valstīs pārsvarā pastāv plašāks loks nodokļu atvieglojumu par atvieglojumiem ziedotājiem. Kā piemēram, Islandē NVO nemaksā mantojuma nodokli (10%).

Attiecībā uz valsts finanšu instrumentiem, respondentu sniegtie dati liecina, ka viens no populārākajiem veidiem, kādā notiek valsts un pašvaldību finansējuma piešķirums nevalstiskajam sektoram, ir atklāti projektu konkursi, kā arī publiskā pārvalde iegādājas nevalstisko organizāciju radītos pakalpojumus vai slēdz sadarbības līgumus. Vienlaikus respondenti arī norāda, ka kopējā ekonomiskā situācija valstī un politiskā vide ļoti ietekmē nevalstiskā sektora ne tikai finansiālo ilgtspēju, bet ietekmē arī organizāciju darbību. Polijas un Ungārijas nevalstisko organizāciju pārstāvji uzsvēra, ka jāņem vērā, ka diemžēl praksē līdzdalības procesos ir valdībai draudzīgas pseido-pilsoniskās sabiedrības organizācijas, kā arī atbildīgās institūcijas par nevalstisko sektoru ir ļoti politizētas.

Aptaujā sniegtie dati liecina, ka pārsvarā valsts finansējums tiek pārdalīts caur ministrijām, nevis centralizēti. Aptauja parādīja, ka valsts atbalstīts centralizēts NVO fonds nav izplatīta prakse, jo tikai Igaunijas respondents norādījis, ka valstī darbojas Nacionālais pilsoniskās sabiedrības fonds (NFCS), kura budžets ir aptuveni 3,5 miljoni gadā un kurš arī ir atbildīgs par NVO sektora attīstību valstī. Aptaujas rezultāti iezīmē tendenci, ka pilsoniskās sabiedrības attīstību vēl joprojām finansiāli atbalsta ārvalstu donori.

Kopumā – kā liecina aptaujas rezultāti, 32% procenti ir pozitīvi noskaņoti, novērtējot, ka valsts un pašvaldības atbalsts ir labs vai ļoti labs, piemēram, pilnīga vienprātība bija Zviedrijas pārstāvjiem, ka viņu valstī atbalsts ir ļoti labs. Savukārt 44% valsts atbalstu vērtē kā viduvēju, kā piemēram, to šādi vienbalsīgi novērtēja Lietuvas un Maltas pārstāvji. Respondentu mazākums jeb 24 % atbildēja, ka valsts un pašvaldību atbalsts viņu valstī ir slikts vai ļoti slikts. Interesanti, ka daudzu respondentu domas no vienas valsts dalījās, pat ļoti krasi, kas liek secināt, ka atbalsts nevalstiskajām organizācijām nav jūtams visām nozarēm.

VALSTS UN PAŠVALDĪBAS ATBALSTS PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS ORGANIZĀCIJĀM

Kopumā – kā liecina aptaujas rezultāti, 32% procenti ir pozitīvi noskaņoti, novērtējot, ka valsts un pašvaldības atbalsts ir labs vai ļoti labs, piemēram, pilnīga vienprātība bija Zviedrijas pārstāvjiem, ka viņu valstī atbalsts ir ļoti labs. Savukārt 44% valsts atbalstu vērtē kā viduvēju, kā piemēram, to šādi vienbalsīgi novērtēja Lietuvas un Maltas pārstāvji. Respondentu mazākums jeb 24 % atbildēja, ka valsts un pašvaldību atbalsts viņu valstī ir slikts vai ļoti slikts. Interesanti, ka daudzu respondentu domas no vienas valsts dalījās, pat ļoti krasi, kas liek secināt, ka atbalsts nevalstiskajām organizācijām nav jūtams visām nozarēm.

³ <https://efa-net.eu/wp-content/uploads/2018/12/EFA-Tax-Survey-Report-Dec-2018.pdf>

Valsts	Ir noteikta atbildīgā institūcija par pilsonisko sabiedrību	Atbalsts ⁴ no valsts un pašvaldību pusēs	NVO finansēšanas modelis ar mērķi veicināt līdzdalību lēmumu pieņemšanā, dalību konsultatīvajās padomēs un savstarpējo sadarbību	Tematiskajiem tīkliem tiek piešķirts struktūrfondu finansējums	Nodokļu atvieglojumi, ziedojot nevalstiskajām organizācijām	“Procentuālā filantropija”
Austrija	-	+	-	-	+	-
Bulgārija	-	-	-	-	-	-
Dānija	-	+	+/-	+/-	+	-
Etiopija	Nevalstisko organizāciju aģentūra	+	-	-	+	-
Gvatemala	-	+	-	+/-	-	-
Igaunija	Nacionālais pilsoniskās sabiedrības fonds un Iekšlietu ministrija	+	+/-	+/-	Ziedojumiem ir samazināts nodoklis vai ir atbrīvots no nodokļiem.	-
Islande	-	+	-	+/-	-	-
Lietuva	Sociālās nodrošināšanas un darba lietu ministrija	+	+	+	Tikai uzņēmumiem.	+
Malta	-	+	-	-	-	+
Moldova	Valsts kancelejas ierēdnis	+	-	-	-	+
Nīderlande	-	+	-	+	Ziedotāji var atskaitīt ziedojumu vērtību no ienākumiem, kas apliekami ar nodokli.	+
Polija	-	+	-	-	Ziedotāji var saņemt nodokļu atlaides no apliekamā ienākuma bāzes: 6 % privātpersonas un 10% uzņēmumi.	+
Portugāle	<i>Plataforma Portuguesa das ONGD</i>	+	-	+	+	+
Slovēnija	Sabiedrisko lietu ministrija	+	+	+	+	+
Ungārija	-	+	-	-	+	+
Vācija	-	+	-	+/-	+	-
Zviedrija	Kultūras ministrija	+	-	-	-	-

Secinājumi un iespējamie risinājumi

Vairākās valstīs veiksmīgi darbojas “procentuālā filantropija”, kura palīdz ne tikai valsts iedzīvotājiem tādā veidā atbalstīt nevalstisko sektoru, bet arī politiskās partijas, baznīcas un citas institūcijas. Iedzīvotāji ar saviem ienākumiem tādejādi “balso” par sev svarīgām iniciatīvām un piedalās budžeta pārdalē, kas veicina pilsoniskās līdzdalības apziņu par katra iedzīvotāja pieņemtā lēmuma svarīgumu. Tai pat laikā, pastāv virkne negatīvu blakusefektu, ko var radīt šāda sistēma, tai skaitā ziedojumu apjomu sarukums, iedzīvotājam uzskatot, ka novirzot procentu no IIN. Tomēr šāda sistēma var efektīvi kalpot finanšu krīzes situācijās, kāda šobrīd pastāv Latvijā pilsoniskās sabiedrības jomā.

Vairākās valstīs pastāv neskaidri nevalstisko organizāciju finansēšanas modeļi, kuru mērķis ir veicināt līdzdalību lēmumu pieņemšanā, kā arī nevalstisko organizāciju tematisko tīklu atbalstā. Šajā jomā būtiski būtu veicināt caurspīdīgu finansējuma piešķiršanas procesu, ka arī izstrādāt vienotu atbalsta finansēšanas piešķiršanas procedūru, lai nebūtu pretstatītas jomas, kuras regulāri saņem un kuras nesaņem finansējumu vispār. Tā piemēram, augstāk redzamajā tabulā vairākās ailītes pie “NVO finansēšanas modelis, ar mērķi veicināt līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā, dalību konsultatīvajās padomēs un savstarpējo sadarbību” un “Tematiskajiem tīkliem tiek piešķirts struktūrfondu finansējums” ir pluss/mīnuss atzīme, jo finansējums var tikt piešķirts atkarībā no konkrētās ministrijas vai citas atbildīgas institūcijas skatījuma par attiecīgās nevalstiskās organizācijas darbības jomas atbalstīšanu, piemēram, Moldovā jaunatnes un sociālās jomas organizācijas saņem atbalsta vairāk, nekā pārējo jomu organizācijas.

Lielākoties valstīs pastāv apjomīgs ārējais finansējums un salīdzinoši mazs atbalsts no valsts budžetiem. Kā nozīmīgākie donori tiek minēti Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) / Norvēģijas dotācijas, Šveices sadarbības programmas, kā arī Eiropas Savienības fondi. Kas liecina par to, ka nacionālo valstu valdības nav gatavas ieguldīt demokrātijas stiprināšanā, vienlaikus atbalsta saņemšana no ārvalstu programmām veicina nevalstisko organizāciju neatkarību lēmumu pieņemšanā un darbībā, kas it īpaši svarīgi ir organizācijām, kuras darbojas interešu pārstāvības jomā.

Tāpat nacionālās valstis neatbalsta tematiskos tīklos/platformas, lai gan Eiropas Sociālā fonda regulas 8. pants nosaka⁵, ka 1) katra dalībvalsts nodrošina atbilstošu sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju līdzdalību nodarbinātības, izglītības un sociālās iekļaušanas politikas īstenošanā, ko atbalsta ESF + daļa ar dalītu pārvaldību; 2) Dalībvalstis katrai programmai piešķir atbilstošu daudzumu ESF + līdzekļu, izmantojot dalītu pārvaldību, sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju spēju veidošanai. Tādēļ nacionālajām valstīm būtu jāizmanto ESF izstrādātais atbalsta mehānisms, lai stiprinātu dialogu ar pilsonisko sabiedrību, kā to arī nosaka ES regula.

*Pārskatu apkopojā biedrība "Latvijas Pilsoniskā alianse" ar Sabiedrības integrācijas fonda finansiālu atbalstu no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem.
Par informācijas saturu atbild biedrība "Latvijas Pilsoniskā alianse."*

Sabiedrības integrācijas fonds

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1304>